

Vilan van de Loo

Een eervol bestaan

De geschiedenis van het KNIL, 1814-1950

2022 Prometheus Amsterdam

© 2022 Vilan van de Loo

Omslagontwerp Bart van den Tooren

Foto omslag Inlandsche Compagnie met Europeesche Instructeur/Serie 'Koloni-
ale Wapens in Oost-Indië' – Album met ansichtkaarten getiteld 'Onze Land- en
Zeemacht'. Gemaakt door Nuss & Co., Johannes De Tulp/collectie Nationaal Mi-
litair Museum

Foto auteur Patricia Nauta

Lithografie afbeeldingen vfc, Bert van der Horst, Amersfoort

Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4820 1

Inleiding

‘Een eervol bestaan’, beloofde deze wervingsposter uit 1938, aan ‘flinke, goed oppassende jongemannen van 18 tot 30 jaar’, die ongehuwd moesten zijn. Zij konden voor de eer en het traktement tekenen voor het KNIL, het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger dat in de kolonie opereerde.

DIT IS TE BEREIKEN

EEN EERVOL BESTAAN-
EEN BEHOORLIJK TRACTEMENT.
HET KONINKLIJK NEDERLANDSCH-
INDISCHE LEGER BIEDT HET U

TRACTEMENTEN SINDS 1 JANUARI 1938	
Soldaat 2e kl. van f	0.75 tot f 1. — per dag
Soldaat 1e kl. van f	0.85 tot f 1.55 per dag
Brigadier(korp.) van f	1.15 tot f 1.85 per dag
Sergeant van f	185. — tot f 290. — per maand
Sergeant-maj. van f	190. — tot f 330. — per maand
Adj.-onderoff. van f	200. — tot f 375. — per maand
Onderluitenant van f	220. — tot f 500. — per maand

Dit wil zeggen, dat de **jongste soldaat** in Indië per week aan **ZAKGELD** f 5.25 ontvangt. Immers, voeding, kleeding, ligging, dokter en medicijnen heeft hij vrij. Onderofficieren hebben alleen dokter en medicijnen vrij (ook voor het gezin).

**OOEDELT THANS ZELF
OVER DEZE VOORUITZICHTEN**

Het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger kan steeds **FLINKE, GOED OPPASSENDE** jongemannen van 18 tot 30 jaar (ongehuwd) gebruiken. Vraagt inlichtingen omtrent de dienstneming bij de **INFANTERIE, CAVALERIE, ARTILLERIE, GENIE** en den **HOSPITAALDIENST** aan den **COMMANDANT** van de **KOLONIALE RESERVE** te **NIJMEGEN**.

**KONINKLIJK
NEDERLANDSCH-INDISCH LEGER**

Affiche voor werving voor het KNIL. Advertentie van de Koloniale Reserve uit 1938. Omstreeks deze tijd reageerden bijna duizend jonge Nederlanders per maand. Na de medische keuring en een examen werd circa 23 procent toegelaten voor een proefverband.

Het traktement werd uitgebreid toegelicht. De eer niet. Kennelijk sprak die vanzelf. Er lag destijds eer in een militair bestaan, in het weten dat dit in dienst stond van vorstin en vaderland, in een functie te vervullen in het Koninkrijk der Nederlanden. Toch was de advertentie enigszins misleidend.

De hoogte van traktementen in de poster ging tot en met de rang van onderluitenant. Hogere rangen konden vrijwel alleen bereikt worden via het volgen van een opleiding aan de Koninklijke Militaire Academie (KMA) en de Hogere Krijgsschool, beide gevestigd in Nederland. Deze rangen werden grotendeels bezet door Nederlanders; hoe hoger de rang, hoe minder vacatures (een leger had geen honderd generaals nodig) en aan de top was er slechts één formatieplaats, te weten die van legercommandant. De carrièrekansen in dit eervolle bestaan waren dus beperkt. De poster toonde daarbij een Hollandse man als voorbeeld van een krijgshaftig militair. Houding en uniform lieten een gezonde, krachtige man zien, klaar om in actie te komen. Een inspirerend bedoeld voorbeeld, dat niet helemaal aansloot op de werkelijkheid in Indië. Het merendeel van het KNIL bestond immers uit mannen met andere etniciteiten, zij waren overwegend Indonesisch, Moluks, Menadonees, Indo-Afrikaans en Indo-Europees. Europeanen, in dit geval Hollanders, waren in de minderheid. Voor een jongeman uit Nederland die voor het eervolle bestaan getekend had, kon het een cultuurschok zijn om in een wereld te belanden waarin zo veel etniciteiten naast en met elkaar moesten leven, met daarin ook een geleidelijk ontluikend nationalisme en de eis van autonomie. Die wereld was het KNIL, vanaf het begin in 1814 tot en met de ontbinding in 1950.

Het KNIL was mij niet onbekend. In oude Indische damesromans ontmoette ik nogal eens een militair met een lege mouw en een Militaire Willems-Orde, het een had tot het ander geleid. Ook las ik over aantrekkelijke luitenants in een fraai uniform, uitstekende dansers, die op enig moment uit de roman vertrokken, op weg naar een oorlog die buiten de damesroman viel. Af en toe verscheen op een bladzijde een zwijgzame en bij vlagen agressieve oud-militair – symptomen van PTSS voordat de term bestond. Dat hoorde ook bij het KNIL. Het leger kwam ik op een andere manier tegen tijdens het schrijven van mijn biografie van Johannes 'Pa' van der Steur (1865-1945), die in zijn tehuis 'Oranje-Nassau' te Magelang veel kinderen opving van KNIL-militairen en inheemse vrouwen, die overgeplaatst of gesneuveld waren, of geen zin hadden in het

vaderschap. Via mijn biografie van Lin Scholte (1921-1997) leerde ik door de ogen van een Indische vrouw naar de *tangsi* (kampement) te kijken en ik zag hoe in haar gezin Indisch, Indonesisch en Hollands harmonieus kon samenleven; maar ik las ook over de verscheurdheid die tijdens de Bersiap juist deze samengestelde families trof. Tijdens het onderzoek voor mijn biografie van Van Heutsz raakte ik gefascineerd door het KNIL. Ik kocht de fotoboeken van oud-officier C.A. Heshusius en merkte dat hij, zelf oud-KNIL-militair, met enige nostalgie terugkeek. Andere boeken hadden dat minder, zoals het feitelijke *Nederlandse vuurwapens. KNIL en militaire luchtvaart 1897-1942*, Tristan Broos' *Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. Geschiedenis, uniformering en uitrustingen en 's Konings Vaandel* van Willem Plink. In *Krijgsgeweld en kolonie* geven meerdere auteurs een kritische beschouwing en degelijke benadering, met een perspectief dat ook de krijgsmacht in andere Nederlandse kolonies omvat. Vooral van de dekolonisatie zijn naast veel studies ook veel egodocumenten overgeleverd, vaak getuigend van een intense betrokkenheid en ook, zoals *Soldaat in Indonesië* van Gert Oostindie liet zien, sprekend over militair geweld. In *De brandende kampongs van Generaal Spoor* (2016) van Rémy Limpach is een overweldigende beschrijving van structureel (extreem) militair geweld, waardoor het moeilijk onthouden is wat hij in zijn inleiding schrijft: 'Dit boek is geen kruistocht tegen de Nederlandse militairen die in de kolonie onder moeilijke omstandigheden dienden en waarvan de meerderheid zich niet schuldig maakte aan vormen van extreem geweld.'¹

In dit boek wil ik een beeld van het KNIL geven, zowel van de samenstelling als de ontwikkeling ervan. Daarvoor selecteerde ik een groot aantal contemporaine documenten: krantenartikelen, nota's en rapporten, liedjes, brieven en andere bronnen. Met deze formule kan het verhaal van het KNIL op een andere manier verteld worden. Dat kan overigens nog op duizend andere manieren: dieren bij het KNIL (zoals de olifant als lastdier, paarden bij de cavalerie, het reizen en verblijven van veeartsen), de ontwikkeling van technologie en kennis, organisatiegeschiedenis, vergelijkingen met andere koloniale legers enzovoort. Een encyclopedie is dit dus niet. Evenmin een aanklacht. Het moge duidelijk zijn dat het koloniale systeem een intrinsiek fout systeem was, waarbinnen het KNIL een functie had.

In deze verzameling tekstfragmenten kijk ik vooral, maar niet alleen, naar de menselijke kant van het verhaal. Dat begon een tijd gele-

den met een vraag die me bezig bleef houden: toen de eerste troepen aankwamen op Java, waar sliepen ze toen? Het antwoord vond ik in de memoires van een officier, waaruit ik een fragment heb opgenomen. De ene vraag bracht de andere voort, het ene antwoord leidde tot het andere, en zo reisde ik verder door de tijd waarin het KNIL een ‘eervol’ bestaan bood. De ontbinding in 1950 leidde tot een cultuur van herinneren, die van KNIL-militairen overgaat op hun nazaten en op belangstellenden.

Kolonisatie

Deze herinneringscultuur is aan het veranderen onder invloed van het maatschappelijk debat over het koloniale verleden. Dat richt zich vooral op de inzet van extreem militair geweld tijdens de dekolonisatieperiode. Het onderzoek *Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950* door het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD) heeft de publieke opinie en betrokkenheid bij het koloniale verleden van Nederland vergroot. Dat is op zich goed; Nederland is aan het leren hoe zich te verhouden tot dit verleden. Het heeft evenwel tot onbedoeld gevolg dat er een vereenzelviging plaatsvindt van militairen afkomstig uit Nederlandse troepen en het KNIL: militair in Indië, dat lijkt op het eerste gezicht immers hetzelfde te zijn. Dat het KNIL een zelfstandig leger was, weliswaar aangevuld met militairen uit Nederland, is een fundamenteel onderscheid.

Een tweede fenomeen dat de aandacht vooral richt op de periode van dekolonisatie, is de presentatie van de tentoonstelling *Revolusi* in het voorjaar 2022. Het Rijksmuseum vernoemde deze tentoonstelling naar het boek van David Van Reybrouck uit 2020. Op de website van het museum staat ter uitleg: ‘Een tentoonstelling over het vurig najagen van een vrij Indonesië na een lange tijd van koloniale overheersing. Hoe erom gevochten wordt. Hoe er wordt onderhandeld. Hoe de revolutie mensenlevens bepaalt.’ Al wordt het KNIL hierbij niet genoemd, het is duidelijk dat dit leger in deze periode een sleutelpositie vervulde want in zowel de ‘koloniale overheersing’ als tijdens ‘de revolutie’ vocht het KNIL als het leger van de kolonie. Het was immers het KNIL dat hier rust en vrede moest brengen, eufemistische uitdrukkingen

voor wat in feite controle van de kolonie betekende. Het was mede dankzij het KNIL dat het koloniale bedrijfsleven zich kon ontwikkelen, hier en daar onder militaire bewaking. Ook spoorwegen, noodzakelijk om het economisch aantrekkelijk te maken, werden vaak aangelegd onder militair toezicht. Na de capitulatie van Japan in 1945, werd het KNIL heropgebouwd; een eerste begin ervan was al in Australië gemaakt. Voormalige krijgsgevangenen, instroom uit Nederland, nieuwe troepen: het KNIL groeide in omvang. Het herstellen van het koloniale gezag lukte niet zoals gedacht was; de oorlog werd verloren en het KNIL ontbonden. De militairen werden gedemobiliseerd of stroomden door naar het Indonesische of Nederlandse leger. In de geschiedenis van de dekolonisatie, van *Revolusi* en hetgeen eraan voorafging, vervulde het KNIL een belangrijke rol.

In ditzelfde 2022 is het tachtig jaar geleden dat het KNIL capituleerde voor de Japanse vijand. Ook dat feit heeft lange historische wortels. Na de Eerste Wereldoorlog bezuinigde de regering in het moederland op het leger overzee, terwijl er wel dezelfde prestaties werden verwacht: controle van de interne vijand (de bevolking) en weerstand bieden aan de externe vijand. Debatten over de weerbaarheid van Indië, eigenlijk over de weerloosheid van Indië, brachten geen verandering in het beleid. Pas in de tweede helft van de jaren 1930 kwamen er door een groei van internationale spanningen meer budgetten. Dat was te weinig en te laat om werkelijk effectief te kunnen zijn; de oorlog in Europa sloot levering van oorlogsmaterieel uit, elders stond het KNIL achteraan in de rij. In de militaire top was bekend dat Indië nauwelijks verdedigbaar was. Dat werd zelden openlijk gezegd. Het moreel moest hoog gehouden worden, al was het alleen maar om paniek onder de bevolking te voorkomen. De verhouding tussen de Haagse regering en de militaire KNIL-leiding had meerdere lagen: die van moederland tot kolonie, waarin uitgaven gauw te hoog werden gevonden, en die van civiel tot militair, waarin niet altijd begrepen werd wat de 'truth from the ground' was. De hoogte van de kosten kwamen al ter sprake in het allereerste ontwerp voor het leger overzee en bleven een lastig bespreekbaar punt tot en met de ontbinding van het KNIL. Dat zegt vermoedelijk iets over de knieperigheid van Nederland: wel een leger willen hebben maar niet altijd de werkelijke kosten ervan willen betalen.

Imperialistische helden

Wat in de geschiedenis van het KNIL opvalt, is het hoge aantal decoraties dat vooral voor de Tweede Wereldoorlog is uitgereikt bij verschillende excursies, expedities en oorlogen. Al aan het einde van de negentiende eeuw wist iedere eerzuchtige militair beter in de Oost dan in Nederland te kunnen zijn. Anna de Savornin Lohman liet in haar roman *Roem* (1895) een man zeggen:

Waartoe dient het, officier te zijn, wanneer men van zijn vak niets leert kennen, dan het garnizoensleven in vreedstijd? Het is altijd dezelfde routine, zonder uitzicht op verbetering, dan door anciënniteit; – maar in een werkelijken oorlog, zoals op Atjeh, gaat dat heel anders. Er zijn verscheidene van mijn kameraden, weinig ouder dan ik, die nu al de militaire Willemsorde hebben. Zie je, dat lacht mij toe; ik wil mij ook onderscheiden, en dat kan ik alleen daàr.

Beter was geweest: vooral daar. In het leger overzee werden veel Militaire Willems-Ordes voor moed, beleid en trouw uitgereikt, ook aan de lagere rangen, maar niet altijd aan inheemse militairen. Er waren verscheidene andere onderscheidingen, zoals de Atjeh-medaille (1873-1874), de Samalanga-penning (1877) en het Lombok-kruis (1895) dat door een jonge Wilhelmina op het Haagse Malieveld persoonlijk aan oud-strijders werd overhandigd. Vooral de Militaire Willems-Orde was aantrekkelijk: hierbij hoorde een ritueel van overhandiging en een inkomensverhoging via de zogeheten riddersoldij. Een militair met deze onderscheiding kreeg de contouren van een held: in het bezit van deugden die door de koning en later de koningin openlijk erkend waren. Daarmee gebeurde ook iets anders. Deze held, gewaardeerd voor zijn optreden in het koloniserende leger, vaak uitgebreid bewierookt in de kranten, werd een symbool van het koloniseren, van het imperialisme van Nederland. Een held leek de morele rechtvaardiging ervan. Want een held kon geen ongelijk hebben.²

Die dynamiek ontstond evenzeer in koloniserende landen als Frankrijk en Engeland als in Nederland.³ Het patroon is vergelijkbaar: meer en meer helden ontstaan naarmate het imperialisme een grotere morele rechtvaardiging nodig heeft. De ‘helden’ zijn ongeacht hun eigen intenties het symbool van de natie zelf, vol westerse deugden, overtuigd van

de goede en rechtvaardige zaak, dragers van christelijke beschaving. Zij brachten vooruitgang in de kolonie, en wat de oorspronkelijke inwoners daarvan vonden, was in deze gedachtegang nauwelijks belangrijk. In het symbool van de held kwam veel samen. Hij was moederland en kolonie tegelijkertijd, hij belichaamde zowel de politieke beslissingen als de realiteit van oorlog, hij was weliswaar de uitvoerder van militair geweld maar dit was, gezien de geclaimde goede bedoelingen, een noodzakelijk kwaad.

Enkele voorbeelden hiervan zijn in dit boek terug te vinden. Toen luitenant Henri Vis in 1899 in Atjeh sneuvelde, ontstond er in Nederland een vorm van massahysterie waardoor Vis snel het aureool van een martelaar kreeg. Vis voldeed aan alle voorwaarden voor een heldenstatus: aantrekkelijk, gezond, drager van een Militaire Willems-Orde en zoals de kranten schreven: verafgood door de soldaten. Na zijn dood kwam er dankzij een geslaagde crowdfunding snel een groot monument op de begraafplaats Peutoet, waarna Henri Vis definitief held-martelaar werd. De pers bewierookte de luitenant die zijn leven had ‘gegeven’ dusdanig, dat iedereen begrepen moet hebben dat dit offer niet tevergeefs mocht zijn en dat de verovering van Atjeh zo mogelijk nu nog belangrijker was geworden. Een ander type imperialistisch held trad in 1927 voor het voetlicht: de Javaanse marechaussee Kromodikoro ontving voor zijn optreden de Militaire Willems-Orde, mocht met anderen het KNIL vertegenwoordigen tijdens de staatsbegrafenis van Van Heutsz en behoorde tot het selecte gezelschap dat door Wilhelmina werd ontvangen. Nog in lengte van koloniale jaren werd zijn naam met lof in Nederland genoemd. Uiteraard: zijn Javaanse afkomst stond in dienst van de koloniale onderneming en leek er dus een gewicht van goedkeuring aan te geven. Zo waren er meer imperialistische helden. Waar imperialisme was, in essentie ook in de dekolonisatieoorlog, daar waren imperialistische helden.

‘Unglücklich das Land, das Helden nötig hat,’ schreef Bertold Brecht. Dat gaat zeker op voor koloniaal Nederland. De namen van deze imperialistische helden konden destijds niet genoeg gebruikt worden, waarvan straatnamen en standbeelden tot op de dag van vandaag getuigen. Het gaat niet om die namen, maar om wat en hoe Nederland toen wilde zijn: een koloniale natie, een wereldrijk dankzij de toe-eigening van Indië. In een postkoloniaal Nederland leiden de namen tot ongemak over de nationale geschiedenis, al wordt eerder naar de man gewezen in plaats van

naar de Nederlandse mentaliteit, naar het Nederlandse ‘wij’. De straten en standbeelden te laten bestaan als getuigen van dit relatief recente verleden, brengt dit nadrukkelijk in beeld. De trots die ‘wij’ generaties geleden voelden, kan zo een rechtvaardig antwoord krijgen in een emotie van schuld en schaamte. Daarbij passen ook andere namen uit hetzelfde verleden: nieuwe straten en standbeelden uit ditzelfde verleden brengen een nuance aan in het terugkijken.

Erkenning

Na de opheffing van het KNIL bleef het positieve held-gevoel bestaan, zij het vooral in militaire verenigingen waar men genoeg had aan een half woord om elkaar te begrijpen: het opheffen van een leger was vaak voor de militair een persoonlijke tragedie. Families die generaties lang in Indië en in het KNIL waren geworteld, moesten nu een weg in het Nederlandse leven zien te vinden. Bij elkaar konden ze de erkenning van het gedeelde verleden wel vinden, zonder, zoals Hans Goedkoop zo mooi zegt, ‘te verdwijnen in een kier van de tijd’.⁴

Het tijdschrift *Stabelan* toonde jaargang na jaargang foto’s van drukke reünies met oud KNIL-militairen en aanhang. In 1990 was het de weduwe van KNIL-generaal Spoor die te Bronbeek een monument voor het KNIL inhuldigde. Toen al was de kanteling van het beeld van de KNIL-militair ingezet, resulterend in wat het nu is: negatief, waarbij nauwelijks onderscheid gemaakt wordt tussen een KNIL-veteraan of een Indië-veteraan. Toch lijkt er de laatste jaren een prille tegenbeweging op gang te komen, een begin van anders kijken naar het KNIL. De postume uitreikingen van decoraties aan militairen zijn daarvan een teken: niet meer uit imperialistische motieven, maar anders, als erkenning van de inzet. Aan deze veranderlijke cultuur van herinneringen heb ik het laatste hoofdstuk besteed.

In dit boek heb ik een veelheid aan stemmen uit en over het KNIL samengebracht om de wereld van het KNIL te laten zien. Het perspectief is overwegend Europees en uit de hogere rangen, een beperking die voortkomt uit de geraadpleegde bronnen, zoals die in Nederland aanwezig zijn. Het doet verlangen naar een bundeling teksten vanuit het Indonesische perspectief, om zo het verhaal completer te maken waardoor meer inzicht kan ontstaan in de geschiedenis van het KNIL. Hopelijk komen er dan ook overgeleverde documenten over de vorstelijke hulpkorpsen

van het KNIL, die hier buiten beschouwing bleven, evenals grotendeels de stadswachten, schutterijen en andere korpsen. De geschiedenis van het KNIL kan op vele manieren verteld worden, dit is er een van.

Ik hoop met de verzamelde fragmenten in grote lijnen en via een menselijke stem de ontwikkeling van het leger te laten zien. Met de fragmenten kwam het probleem van de leesbaarheid. Het ging me te ver om alle teksten aan te passen zodat er uniformiteit van spelling en gebruik van leestekens ontstaat. Ik heb dus pragmatische keuzes gemaakt: spellingen van plaatsnamen en dergelijke heb ik gehandhaafd zoals ze in het document stonden. Inconsequenties heb ik zo gelaten. Afkortingen heb ik soms aangevuld, vaker intact gelaten om de eigenheid van het document te behouden. Het betekent dat een fragment soms minder toegankelijk is, maar wel de sfeer van die tijd weergeeft. In het grote geheel spreekt een dergelijk fragment hopelijk toch.

Mijn dank gaat uit naar degenen die enkele of alle hoofdstukken lezen en bereid waren deze van commentaar te voorzien: Ben Schoenmaker, Karel van Dreumel, Henk Schulte Nordholt, Willem Plink en Marc Lohnstein. John Klein Nagelvoort zorgde ervoor dat Museum Bronbeek een aantal prachtige beelden schonk, Georg van der Most hielderde een aantal militaire afkortingen op, Hans van den Akker verleende toestemming voor de overname van zijn artikel over re-enactment in Indonesië; het Regiment van Heutsz las mee over hetgeen ik schreef over de tradities van het KNIL en stelde een fraaie foto van het vaandel ter beschikking, en de afdeling Veteranenzaken en Postactieven bij de Koninklijke Landmacht informeerde me over postuum uitgereikte onderscheidingen waarvan fotograaf Arjan Vrieze een foto stuurde; dank aan Ilona Brook voor de toestemming uit het werk van haar grootmoeder Lin Scholte te citeren. Dank ook aan Anne Tjepkema die me zijn inzichtgevende artikel over de militaire luchtvaart stuurde en aan Ruud Vermeulen voor zijn inzichtgevende opmerkingen. Geertje Besselink-Boermann gaf me praktische tips die me elke keer verder hielpen.

En last but not least dank ik Bert, die mijn steun en toeverlaat is.

Koloniale troepen, 1814-1821

Het rijk van Willem I stelde bij zijn aantreden als vorst niet veel voor. Nederland was vooral een agrarisch land, met in de steden enige handel en nijverheid en cultureel leven. Het hofleven van de majesteit moest evenals de militaire macht opnieuw opgebouwd worden, het koninklijk gezag was pril en kwetsbaar. Bondgenoten waren hard nodig.

Portret van Willem I, koning der Nederlanden door Joseph Paelinck, 1819.

In 1813 was Willem als 'soeverein vorst' feestelijk ingehaald: Nederland verwelkomde hem als de redder van het Vaderland. De Franse tijd heette voorbij te zijn. Willem koos voor de pragmatische weg en sloot, waar mogelijk, verbonden van samenwerking, ook met regeringsfunctionarissen van het verdwenen regime. Hij keek vooruit en handelde, waar mogelijk, met voorkennis van zaken.

De tijdlijn van 1814 is interessant. Op 15 juni van dat jaar ondertekent hij een verklaring om de grootmacht Engeland te vleien door 'bewijzen te geven van Onze vriendschappelijke gevoelens'. Die blijken uit een verklaring omtrent beperkingen in de slavenhandel. Het eerste van de drie artikelen luidde:

'Voortaan zullen uit geene haven, of van geene reede, binnen het gebied der Vereenigde Nederlanden, eenige schepen of vaartuigen worden uitgeklaard of geëxpedieerd, welker bestemming is, om negers van de kust van Afrika, of van eenige eilanden, tot dat werelddeel behoorende, af te halen, en naar het vaste land of de eilanden van Amerika over te brengen; wordende aan het departement van financiën speciaal opgedragen, om te dezen aanzien zoodanige voorzorgen te nemen, dat aan onze intentie worde voldaan, en aan geen schip of vaartuig expeditie verleend, dat, om deszelfs uitrusting of andere omstandigheden, schijnen zal ten voorschreven einde bestemd te zijn, of op eenigerlei wijze tot den slavenhandel betrekking te hebben.'¹

De politiek wist: in een 'intentie' zit ruimte. In Engeland moet deze verklaring met welwillendheid zijn ontvangen. De maand na deze verklaring, op 8 juli, geeft Willem aan een militaire commissie de opdracht aan hem een advies uit te brengen omtrent het samenstellen van efficiënte koloniale troepen. Weer een maand later, in augustus, ontvangt Willem op de Conventie van Londen de koloniën terug, op voorwaarde dat hij er daadwerkelijk het gezag uitoefent. Willem moet dus geweten hebben dat de teruggave kwam.

Het jaar erna vertrekken de koloniale troepen naar de Oost, opgehouden door een onverwacht actieve Napoleon Bonaparte. De 'Indische brigade' van Willem I maakt deel uit van het Nederlandse leger in de Waterloo-campagne. Pas met de definitieve verbanning van Napoleon naar het eiland Elba kunnen de troepen naar de Oost vertrekken. Een historisch keerpunt. De oprichting van deze koloniale troepen vond plaats op 14 september, bij Koninklijk Besluit nummer 60 gedateerd op die dag.² Nederland is klaar om een wereldmacht te zijn, een koloniaal rijk met

allure, met de vorst als bindend element. De Militaire Willems-Orde ligt gereed voor eenieder die zich in het jonge koninkrijk weet te bewijzen met uitzonderlijke daden van moed, beleid en trouw. De onderscheiding maakt een man tot een held, en helden versterken het nationale gevoel, de weerbaarheid tegen een eventuele nieuwe bezetter – de Fransen waren nog maar net weg.

In de Oost was evenwel niet iedereen op de hoogte van de overdracht die op de conventie had plaatsgevonden. Daar bestond een andere realiteit dan in het vaderland, die niet altijd gezien werd. Indië was ook zo ver weg.

Eene militaire commissie

De koning keek vooruit en zag vermoedelijk met vaste zekerheid wat zou gaan gebeuren. Hij moet verwacht hebben dat hij Indië van Groot-Brittannië zou terugkrijgen, op voorwaarden en met verplichtingen. Hij moest er daadwerkelijk gezag gaan uitoefenen. Willem wenste van zijn militaire commissie snel te vernemen hoe hij zijn koloniale leger moest opzetten.³ Dat de commissie onder tijdsdruk werkte, was evident. Tijd om een tweede rapport te laten schrijven of om een en ander te overwegen, had Willem niet. Het moest dus meteen goed, of ten minste aanvaardbaar zijn.

De commissie bestond uit vier mannen: luitenant-generaal J.W. Janssens, kolonel J. van den Bosch, kolonel A.L. van Diermen en kolonel H.M. de Kock. Vier ervaren militairen, van wie de eerste op dat moment de bekendste was als degene die nog tegen de Engelsen had gevochten. Het rapport was af op 11 augustus, dus slechts enkele dagen voor de conventie van Londen.⁴ Willem I kon plannen uiteenzetten en de nabije toekomst zou uitwijzen dat de commissieleden ook zichzelf een dienst hadden bewezen. Zij maakten in de nieuwe koloniale macht een mooie carrière.

Het doel van het *Rapport eener militaire commissie betrekkelijk de militaire magt op Java* leek eenvoudig want het was slechts om ‘de grondregelen vast te stellen voor de organisatie, defensie, administratie en verpleging der troepen, bestemd om de koloniën te bezetten na hare overneming van Engeland’, oftewel ‘de militaire occupatie van *Java* en de omliggende eilanden, alsmede van de *Moluccos*’.⁵ De commissieleden waren zich wél bewust van de gevoelens die er kennelijk waren rondom

de kosten van deze militaire occupatie: in Nederland werd zoiets gauw te duur gevonden. Eensgezind deden de vier een beroep op het goede hart van de vorst:

Wij allen zijn in militaire betrekking in *Indië* geweest; het lot der krijgslieden, die voor die etablissementen bestemd zijn, gaat ons ter harte; dan wij hebben te gelijk gevoeld, dat wij *Nederlanders* waren, en dat wij de belangen van het moederland met die van onze spitsbroeders hebben moeten trachten te vereenigen. Voor 's lands *finantiën* zal alles te ruim schijnen, maar voor die, welke Uwe Koninklijke Hoogheid in die verre gewesten zullen dienen, zal het lot slechts zeer gematigd wezen, en wij hopen, dat diegene, aan wie het oppergezag in de *Oost-Indiën* zal worden toebetrouwd, de magt en den wil zal hebben, om een nuttige vriend der soldaten te zijn, want deze doen groote opofferingen.

De militaire bezetting werd tot op de man nauwkeurig voorgerekend, dus hoe de troepen verdeeld moesten worden over het eilandenrijk. Wat was het doel van dit leger? Enerzijds het afweren van een mogelijke Europese aanval (indachtig het recente Engelse optreden), anderzijds moest het in staat zijn om de 'Inlandsche vijanden te beteugelen':

Het eiland Java moet dierhalven als het middenpunt van alle overige bezittingen worden beschouwd; het levert resources op van allerlei aard; het is de zetel van het Hollandsch gouvernement in *Indië*, de stapelplaats van vele waren en behoeften.

Deze reden gebiedt dan ook, dat alle mogelijke middelen worden daargesteld om eene kolonie van zoo veel gewigt te behouden, waarbij nog kan worden gevoegd, dat de Inlandsche vorsten, welke in de laatste jaren veel van de Europeanen hebben geleden, eene vrij aanzienlijke magt op de been kunnen brengen, waarom het ook vooral noodzakelijk is, aan dezen weerstand te kunnen bieden. [...] Het is om alle de zoo even aangehaalde redenen, dat wij, onder eerbiedige correctie, vermeenen, de militaire magt op het eiland Java, ten minsten tegen de Inlandsche vorsten, op eenen vrij respectabelen voet te moeten voorstellen, terwijl wij die der overige bezittingen veel geringer zullen proponeren.

De geheele militaire magt voor de gezamenlijke etablissementen beoosten de Kaap de Goede Hoop kan niet onder de 5125 Europeanen en

5530 Inlanders, dan wel te zamen 10475 hoofden, worden gebragt, verdeeld in de volgende corpsen:

	Europeanen	Inlanders
De Generale staf	Sterk 67	-
Een regiment Europesche Infanterie	1646	-
Een regiment Kavallerie van drie eskadrons, te weten twee Europesche en een Inlandsche	414	104
Een bataillon Artillerie	877	162
Zes bataillons Infanterie, ieder zamengesteld uit twee kompagnïen Europesche flankeurs en vier kompagnïen Inlanders	1716	3168
Twee Inlandsche garnizoensbataillons	246	1584
Een bataillon pionniers	159	332
Generaal totaal: 10475 hoofden	5125	5350

De specificatie in 'Europeanen' en 'Inlanders' behoefde toelichting, vond de commissie:

...wij zouden het getal Inlanders voorzeker zoo groot niet hebben gesteld, waren wij niet overtuigd, dat het organiseeren van de noodige corpsen, voor de verschillende koloniën, vele moeilijkheden zal opleveren; echter moeten wij hier voorloopig aanstippen, dat de Inlanders ook van veel nut kunnen zijn, en diensten verrichten, welke den Europeanen moeilijk vallen.

Wij hebben zes bataillons Inlandsche infanterie voorgeslagen, ieder met twee Europeesche flankkompagnïen, en de vier overige kompagnïen, met Europesche officieren en onder-officieren; deze bataillons moeten op verschillende forten en posten worden verdeeld, hetgeen